

DAIVA TAMOŠAITYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

SRI AUROBINDO NACIONALINĖ IDĖJA IR REVOLIUCINĖ VEIKLA BENGALIJOJE

Sri Aurobindo's National Idea
and Revolutionary Movement in Bengal

SUMMARY

In the article the author presents the role played by Bengali national leader Sri Aurobindo in the early XX century. The author analyzes in detail his political article „Bhavani Mandir“ as well as Bankim's song „Vande Mataram“. Both had a great impact on people's minds after the partition of Bengal in 1905. The author describes the beginnings of the revolutionary movement and the activities of women like sister Nivedita and Sarala Devi. The central idea of the article is to disclose the function of *shakti* idea in Sri Aurobindo's writings and how it worked on political grounds. The author comes to the conclusion that the actualization of the Mother Goddess' cult was the main impulse to build the national identity of Hindus and to start revolutionary acts.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje autorė aptaria vaidmenį, kurį XX a. pradžioje suvaidino Bengalijos nacionalistų lyderis Sri Aurobindo. Analizuodama jo politinius veikalus, ypač anoniminį esė *Bhavani Mandir*, taip pat Bankimo giesmę *Vande Mātaram*, ji parodo, kokią didelę įtaką rašytinis žodis turėjo žmonėms po Bengalijos padalijimo 1905 metais. Autorė tiria revoliucinio judėjimo pradmenis ir moterų, tokių kaip sesuo Nivedita ir Sarala Devi, vaidmenį jame. Straipsnio tikslas yra atskleisti, kaip veikė Sri Aurobindo šakti idėja, perkelta į politinę plotmę. Daroma išvada, jog dieviškosios Motinos kultas, sutapatintas su pavergta ir vargstančia Indija, kurią reikėjo išvaduoti iš britų, tapo lemiamu veiksniu formuojant nacionalinę hindų tapatybę ir paskatino revoliucinių židinių kūrimąsi Bengalijoje.

RAKTAŽODŽIAI: Bengalija, nacionalizmas, politinė spauda, *śakti*, *Vande Mātaram*, revoliucija, terorizmas.

KEY WORDS: Bengal, nationalism, political press, *shakti*, *Vande Mātaram*, revolution, terrorism.

REVOLIUCINIO TERORIZMO METMENYS.
VANDE MĀTARAM IR MANIKTOLOS GRUPĖ

XIX a. pabaigoje atskiros hindų sekotos ėmė jungtis į organizacijas (*sanghaṭan*). Vėliau protonacionalistinės organizacijos tapo partijomis ir jėgos grupuotėmis. Tačiau dar 30 metų po *Ānandamaṭh* pasirodymo šis procesas vyko taip vangiai, jog Sri Aurobindo jį įvardijo kaip visuotinai tvyrančią „apatiją ir depresiją“³⁸. Žmonės, pasak jo, nusivylė savo jėgomis ir prarado tikėjimą, jog kažkas iš šalies juos prikels naujam gyvenimui. Jie nuoširdžiai ėmė tikėti, jog yra pasmerkti. Tik po Bengalijos padalijimo 1905 m., kurį Sri Aurobindo laikė puikia proga įskelti naują kibirkštį, kadangi tai buvo „ne šiaip sau administracinis pasiūlymas, bet smūgis tiesiai nacijai į širdį“, bei japonų pergalės rusų-japonų kare, prasidėjo nauja reakcija.³⁹ Romane *Ānandamaṭh* Bankimo pateikta giesmė *Vande Mātaram* giesmininkų buvo išplatinta po atokiausius šalies kampelius ir suvaidino lemiamą vaidmenį žadinant nacijos dvasią. *Vande Mātaram* tapo visuotiniu šūkiu ir slaptažodžiu. Tai buvo „didžiausias Bankimo įnašas į ankstyvąjį nacionalizmo augimą“.⁴⁰ Pasak Sri Aurobindo, giesmė buvo *mantra*, kurią išgirdę žmonės per vieną dieną atsivertė į patriotizmo religiją. Netrukus britų valdžia šių žodžių junginį uždraudė minėti viešose vietose ir daugelį sąjūdininkų nubaudė kalėjimu už nepaklusimą įsakymui. Julius Lipneris atkreipia dėmesį, jog tuo metu, kai buvo sukurtas romanas, Bengalijos apskrityje gyveno 65 milijonai žmonių, iš kurių 1 milijonas buvo brahmanai, todėl himne *Vande Mātaram* nuoroda į 7 milijonų balsų, pakilusių už

Motiną, turi realų pamatą.⁴¹ Yogindra-nātho Sarkaro sudaryta patriotinių dainų kolekcija pavadinimu *Vandemataram* per vienerius metus sulaukė penkių leidimų, buvo išversta į tamilų kalbą ir tapo labai populiaru Čenajaus (buvusio Madraso) prezidentūroje.⁴² Kad daina, o ypač tautinis himnas, yra galingiausia vienijanti jėga, liudija ir Lietuvos išsivadavimas XX a. pabaigoje, kai Sąjūdis buvo įvardytas „dainuojančia revoliucija“. Visoje Lietuvoje, per visus renginius ir demonstracijas buvę politiniai kaliniai, tremtiniai, pabudusi tautos dalis giedojo lietuviškas giesmes⁴³ ir Vinco Kudirkos himną.

Faktinį Indijos himną *Vande Mātaram* Sri Aurobindo laikė ypatinga mantrine išstartimi ir išlaisvinimo galia apdovanotu poezijos pavyzdžiu.⁴⁴ Sri Aurobindo ši tekstą ne tik išvertė į anglų kalbą, bet ir aktyviuoju savo politinės rezistencinės veiklos laikotarpiu žmonėms aiškino jo prasmę. 1908 m. Beraro Nacionalinėje mokykloje skaitytoje paskaitoje Bankimą jis prilygino įkvėptam rišiui, o himną laikė esant skirtingą nuo Europos tautų himnų, kadangi jis, kaip šventa *mantra*, esantis kupinas sakralinės jėgos. Jis teigė, jog *mantrą* Bankimui veikiausiai perdavė jo mokytojas sanjasinas, ir kad ji nebuvo sugalvota, tačiau atgaivinta išnykusi *mantra*.⁴⁵ Nirodbaranas savo šaltiniuose mini, jog Bankimchandra Chatterji patyrė mistinį potyrį, kai *Vande Mātaram* garbinimo objektas – *Mahākālī* – jam apsireiškė *Durgos* pavidalu. Galbūt todėl septintame himno posme į Motiną Indiją kreipiamasi kaip į *Durgą*.⁴⁶ Ne be Sri Aurobindo

pastangų Bankimo nuojauta, jog jo išpopuliarinta giesmė kitame šimtmeityje suvaidins lemiamą vaidmenį (nes jo laikotarpiu nuosaikioje reformistinių sąjūdžių šviesoje didysis nacionalistinis įkarštis dar nebuvo gimęs), tapo tikrove. Himno žodžiai dar 1855 m. buvo iškalti prie įėjimo į Kolkatoje esančią Dakšinesvaro *Kālī* šventyklą. Įdomu, jog *Vande Mātaram* poveikis nuo 1947 m., Indijai atgavus nepriklausomybę, tik stiprėja.

Bharatya Janata partijai 1993 m. atėjus į valdžią, taip pat *Raṣṭriya Svayamsevak Sangh* – įtakinga karinė hindų organizacija – *Vande Mātaram* atkūrė kaip tikrąjį Indijos himną. Jis giedamas svarbiomis progomis ir pratybų metu kaip sakraline energija disponuojanti senovinė giesmė, todėl, jų nuomone, negalima keisti nė vieno bengalų ar sanskrito žodžio, versti į kitas kalbas.⁴⁷ Tokiu būdu ultranacionalistai ir šiuo metu nepripažįsta padalijimo į Indiją ir Pakistaną. Nors ir būdamas bengalų nacionalistų lyderis, Sri Aurobindo nesilaikė tokių kraštutinių pažiūrų. Priešingai, jis manė, kad vertimas į anglų kalbą išjudins ir įprotins anglakalbę indų viduriniąją klasę. Grįžtant prie poetinio įkvėpimo klausimo ir lyginant tris vertimų tekstus – Nareso Sen Guptos, Sri Aurobindo bei J. Lipnerio – matyti, jog jie yra labai skirtingi. Sri Aurobindo vertimas, vertinant jo paties dvasiniais kriterijais ir žinant himno įtaką jo nacionalistinei doktrinai, taip pat tai, jog Kembridže jis buvo ryškiausias savo kartos poetas, yra profesionaliausias ir įtaigiausias, taip pat – geriausiai žinomas. Nuo XX a. vidurio dėl komunalistinių priešasčių oficiali versija pateikia tik du pirmuosius posmus – būtent nedviprasmiškas kreip-

pimasis į Tėvynę kaip į deivę *Durgā* (taip pat *Kālī* bei *Lakṣmī*) Nacionalinį kongresą privertė sutrumpinti originalų Bankimo tekstą.

Taigi *Vande Mātaram* galima laikyti klasikiniu pavyzdžiu, kai dvasinis įkvėpimas žodžiui suteikia ne tik estetinę vertę, bet tampa aktualiu įrankiu siekiant nekasdienišku, aukštų tikslų. Šiuo atveju tai buvo nepriklausomybės siekis. Himnas, pasiekęs indų sąmonę reikiamu istoriniu momentu, suteikė įkvėpimo milijonams. Giedamas kaip sakralinė giesmė Motinai Indijai, kurią reikėjo išvaduoti iš britų imperijos, *Vande Mātaram* atliko dinamišką konsoliduojantį vaidmenį ir kartu realiai įkūnijo vedantinį *mokṣos* siekį, kuris pagal Vivekānandos ir Aurobindo išplėtotą dvasinio Renesanso doktriną iš individo buvo perkeltas į naciją. Šiuo atveju sutapo tiek meninė, tiek idėjinė jo raiška. Pagal Sri Aurobindo ateities poezijos teoriją, toks ir yra aukščiausios – mantrinės – poezijos tikslas. Nacionalinės Indijos vėliavos vidurinėje juostoje *Vande Mātaram* užrašyta sanskritu.

Mantrine kreipimosi į dievybę kaip Motiną galia naudojosi revoliucionieriai bei jų pirmtakai sukilėliai, pirmiausia Maharaštroje. Bengalų sąjūdžiui lemiamą įtaką darė W. B. Phadke, broliai Damodaras ir Balkrishna Chapekarai, taip pat Shivaji buvo kilę iš Marathų istorinių žemių. Chapekarai vieni pirmųjų Punoje ėmė steigti *akharas* – sporto mokyklas. Į indų sporto klubus britų valdžia, ypač numalšinusi sukilimus, žiūrėjo nepalankiai, juos laikė nepaklusnumo židiniais. Jie mėgino drausti indų nacionalinius žaidimus ir vietoj jų populiarino kriketą. Chapekarų klubas buvo vienas pirmųjų,

kurių veikla peraugo į teroristinius veiksmus, nors nei sukilėliai, nei jaunimo klubų iniciatoriai aiškios politinės programos dar neturėjo. Vis dėlto jų tikslas buvo susigrąžinti hindų radžas bei religiją. Žmonių nepasitenkinimą ypač žadino plintantis badas bei ligos ir valdančiųjų sluoksnių elgesys sunkmečiu. 1987 m. Chapekarai nusprendė nužudyti Punos maro komisijos pirmininką W. C. Randą. Jie laukė pasaloje, prašydami *Bhavāni*, siaubingojo Motinos dievybės pavidalo, palaiminimo. Atentatas pasisekė, nors broliai, kaip ir Phadke, vėliau buvo suimti ir pakarti.

Ypatingą vaidmenį kuriant nacionalistinę koncepciją Bengalijoje suvaidino airė Margaret Elizabeth Noble. Į Indiją atvykusi kaip ištikima Karūnos pavaldinė, ji greitai tapo Vivekānandos mokine ir jo idėjų skleidėja, vėliau gavusi iš jo iniciacinį vardą Nivedita. Pasak Sri Aurobindo, sesuo Nivedita gyvenime įkūnijo vedantines tiesas. Ji buvo įtakinga asmenybė. Visa širdimi įsitraukusi į Indijos kultūrinį bei politinį gyvenimą ir veikiai perpratusi indų dvasių, problemas ir poreikius, ji ėmė daryti didelę įtaką to meto Bengalijos elitui. Jos raštuose galima aptikti negailestingą imperinio kolonializmo kritiką; antai ji teigė, jog britų misionieriai Indijoje yra „gyvatė, kurią reikia užmušti“, vietinį krikščionį laikė „parsidavėliu savo krašte“, o anglų valdininkus – „kvailiais, žaidžiančiais vidury rūkstančių griuvėsių“.⁴⁸ Ji mokė ir administravo Bengalijos mergaičių mokyklose, skaitė paskaitas Amerikoje ir Anglijoje, išleido knygą apie hindų šventuosius *Motina Kālī (Kali the Mother)* bei garsiąją K. Okakuros japonų meno isto-

riją *Rytų idealai (The Ideals of the East)*, kuriai parašė įžangą. Ši prasideda žodžiais „Azija yra viena“ ir baigiasi „pergalė viduje, arba šiurpi mirtis išorėje“, cituojamais kaip itin įkvėpusius indų revoliucionierius. Sesuo Nivedita Kolkatoje buvo svarbiausių slaptų draugijų iniciatorė ir dalyvė, ideologė ir tarpininkė, ragino jaunuolius mokytis kovos menų ir treniruoti kūną, švietė, pažindino su revoliucijos istorija. Po Vivekānandos mirties 1902 m. sesuo Nivedita paprašė Sri Ramakrishnos misijos vadovybės suteikti jai visišką asmeninę laisvę, kadangi ordinas reikalavo nuo politinės veiklos atsistieiti. Likusius devynerius metus iki savo mirties sesuo Nivedita atsidavė nacionaliniam judėjimui, plėtodama kuo įvairiausią veiklą. Šiuo laikotarpiu ji, pasak Peterio Heehso, buvo kone labiausiai užsiėmusi moteris Kolkatoje: be revoliucinės veiklos ir dvasinės praktikos, ji rengė knygą apie Indijos kultūrą, leido mokslinius J. C. Bose'o straipsnius, rašė keliems žurnalams, susirašinėjo su politikais ir žurnalistais, skaitė paskaitas.⁴⁹

Istoriškai reikšmingas Sri Aurobindo ir sesers Niveditos susitikimas 1902 m. spalį, kuris peraugo į bičiulystę ir bendradarbiavimą. Ji rinko sąjūdžiui lėšas ir tam atvyko į Barodą. Stotyje ją pasitiko Sri Aurobindo. Jis buvo skaitęs sesers Niveditos knygą ir ją labai vertino, o ši jau buvo girdėjusi apie jį kaip apie tikintįjį jėga ir *Kālī* garbintoją, vadinasi, jos galva, revoliucionierių. Sesers Niveditos tikslas Barodoje buvo jos valdovą Sayajirao Gaekwarą, simpatizuojantį nacionaliniam judėjimui ir labiausiai nepavaldų britams, įtikinti „paremti slaptą revoliuciją“. Tačiau tiek Sri Aurobindo, kuris

dirbo princo neoficialiuoju sekretoriumi ir dalyvavo susitikime, tiek sesuo Nivedita tikslo nepasiekė. Viskas liko pažadais, nes maharadža, pasak Sri Aurobindo, buvo „per daug suktas, kad įsiveltų į tokį pavojingą reikalą“.⁵⁰

Kita aktyvi politinio ir kultūrinio gyvenimo dalyvė buvo Tagore'ių dinastijos atžala Sarala Devi. Susižavėjusi tradiciniais indų kovos menais, ji 1897 m. Kolkatoje įkūrė *akhara*, kurios pavyzdžiu įsikūrė daugelis kitų. Britams išleidus Ginklų Įstatymą, kuriuo indams buvo uždrausta turėti ginklų, kardas ir tradicinė indų ietis *lathi* liko vienintelėmis ir pagrindinėmis savigynos priemonėmis. Sarala Devi šį ginklą, kuriuo anksčiau naudojosi žemesniosios hindų klasės ir musulmonai, išpopuliarino tarp *bhadralok* – aukštesniosios klasės bengalų.

Nepaisant sąmoningosios Bengalijos visuomenės dalies pastangų, pirmasis revoliucinio pasiruošimo etapas baigėsi dviejų lyderių – Jatino Natho Mukherjee ir Barindros Kumaro Ghose'o – nesutarimais. Šis konfliktas revoliucinės veiklos analuose pagarsėjo kaip paradigma. Tačiau, kaip teigia P. Heehsas, „skilimai trąšioje Bengalijos dirvoje visada turėjo pasisekimą.“ Nuo to laiko asmeniniai motyvai nelyginant maras persekiojo Bengalijos politiką.⁵¹

Antrasis etapas prasidėjo po Bengalijos padalijimo. Visuotinio boikoto ir neramumų fone Barinas, įkvėptas Sri Aurobindo pamfleto *Motinos šventykla*, ilgai puoselėjo idėją suburti revoliucingų vienuolių grupę, tačiau ši utopija niekada nebuvo įgyvendinta. Vietoj to jam ir broliams priklausiusiame žemės plote, vadinamuosiuose Maniktolos soduose,

jis subūrė pogrindininkus. Naujokai turėjo prisiekti sanskritu ir bengalų kalbomis. Manoma, jog priesaiką sanskritu sukūrė Sri Aurobindo. Ištarę pirmąją priesaikos dalį, kuria pasižada Motiną Žemę išvaduoti iš svetimšalių, savanoriai privalėjo nusilenkti kardui ir pakelti jį *Adya Śakti* (pirmapradės energijos, suvokiamos kaip deivė *Kālī*) vardan. Bengališka priesaikos dalis baigėsi kardo ir *Gitos* pagarbinimu.⁵² Savanoriai soduose buvo treniruojami fiziškai ir politiškai.

Nuo 1906 iki 1908 m. Barinas ir Maniktolos teroristų grupė vykdė teroristinius aktus, kurie visi baigėsi nesėkmingai. Nacionalinės teroristų organizacijos nebuvo, tik paskiros grupės su silpnais ryšiais. Barino grupė turėjo tik 14 šaunamųjų ginklų, todėl jų simboliu ir pagrindiniu efektyviu ginklu tapo savadarbės bombos. Puikiai padarytos pagal naujausias (vėliau – iš prancūzų išmoktas) technologijas, jos gavo vardą – „Motinos *Kālī* bomba“.⁵³ Pirmasis tikras teroro aktas Bengalijos istorijoje nepavyko: numatytos aukos, sero Andrew Fraserio, traukinys nukentėjo nežymiai. Taip pat nepavyko išpuoliai prieš teisėją Douglasą Kingsfordą ir Čandernagoro merą L. Tardivelį. Tuo metu, kai Sri Aurobindo planavo leisti *Nabashakti* ir tęsė darbą *Bande Mataram* redakcijoje, narpliodamas ekstremistų ir moderatų konfliktą, Maniktolos grupė ruošė pasikėsinimą į D. Kingsfordą. Jis tapo leliamam draugijos ir Sri Aurobindo revoliucinės veiklos istorijoje, nes vietoj numatyto taikinio bomba kliudė kitą, tokią pačią kaip D. Kingsfordo, karietą. Aukos važiavo iš Muzarfuro klubo, kuriame vakare žaidė bridžą. Žuvo dvi ledi pavarde Kennedy,

motina ir dukra. Tiesioginiai akto vykdytojai taip pat žuvo: devyniolikmetis Prafulla Chaki mėginant jį areštuoti nusišovė, o Khudiramas Bose'as buvo pripažintas kaltu ir pakartas. Dieną prieš egzekuciją savo kaltintojui jis pasakė, jog „miršias taip pat be baimės, kaip senovės Radžputo moterys“.⁵⁴ Politinius įvykius komentuojantis laikraštis *Bande Mataram* pažymėjo, jog Khudiramas Bose'as ne tik skaitė *Gītā*, bet ją ir įvykdė.⁵⁵

Po šio įvykio Sri Aurobindo, Barinas ir kiti įtariami sąmokslininkai buvo suminti. Metus praleidęs Alipūro kalėjime, 1909 m. gegužės 6 d. Sri Aurobindo kartu su likusiais 14 vyrų buvo išteisintas ir paleistas į laisvę. P. Heehsas savo monografijoje teigia: „Kad ir ką ekstremistų politikai galėjo prikišti [priešui], bet Britų Indija nebuvo imperinė Rusija. Teisėtvara buvo nepriklausoma ir – kol nebuvo praryta skubių potvarkių – susaistyta *habeas corpus* principu „nekaltas, kol neįrodyta, jog nusikalto“.⁵⁶ Tuo tarpu pirmosios Lietuvos Nepriklausomybės praradimas paženklintas pažinimu to, ką mokslininkas įvardijo kaip „imperinės Rusijos“ savivalę ir terorą teisėtvaros sistemoje, kurią stalininė Rusija tik pranoko precedento neturinčiais žiaurumais.

Pokario išsivadavimo kovos dvasia ir laikotarpiu artimesnės Bengalijos revoliuciniam sąjūdžiui, lygiai kaip paralelė regima tarp vėliau M. K. Gandhi pradėto judėjimo ir „aksominės revoliucijos“ Lietuvoje 1989–1990 metais. 1920 m. Gandhi tapo Nebendradarbiavimo judėjimo herojumi, ir revoliucionierių veikla buvo užmiršta, nors ji vyko beveik visą laiką iki pat Indijos Nepriklausomybės

atgavimo. Panašiai liko neįvertintas ir nuskandintas užmarštin Lietuvos savanorių ir partizanų įnašas bei aukos.

Tiek Lietuvai, tiek Indijai pavergimo laikotarpiu buvo bendra: draudimas turėti ginklą (1878 m. Ginklų Įstatymas Indijoje nelietė tik stambių žemvaldžių, valstybės tarnautojų ir diduomenės), nominalios vietos ne aukščiausios svarbos administraciniame aparate, represijos ir cenzūra. Tiesa, okupantų ir kolonizuatorių prievartos metodai skyrėsi mastais, tikslais ir vykdymo pobūdžiu. Skirtumai tarp bengalų ir lietuvių kovos metodų akivaizdesni. Bengalai užsiėmė tik siauros apimties teroristine veikla (plėšimais ir žmogžudystėmis, turtingų rėmėjų verbavimu, propagandine žiniasklaida), o lietuviai – viso krašto gerai organizuota partizaninė kova. Sri Aurobindo teigė: „Mano idėja buvo atviras ginkluotas visos Indijos sukilimas.“⁵⁷ Nors šios idėjos teko atsisakyti, o 1900–1910 m. revoliucinis terorizmas Indijoje žlugo, po teroristinių išpuolių prasidėjo konstitucinės reformos, be to, jie, pasak Sri Aurobindo ir Barino bendražygio Nolini, indams suteikė du dalykus: satisfakciją ir drąsą. Priešingi padariniai ištiko Lietuvą, kurioje represijų mastai nepaisant atklaus pasipriešinimo buvo žymiai didesni. Jie buvo ir nežinomi, ir nesuvojami demokratiniam pasauliui. Lyginant šias patirtis akivaizdžiai matyti, jog gretinti du reiškinius – okupaciją ir kolonializmą – kaip adekvačius nėra teisinga ir pamatuota.

Išėjęs iš kalėjimo, Sri Aurobindo tęsė politinę pagrindinę veiklą. Jis vėl ėmė rūpintis revoliucionierių strategija ir taktika. Pagrindine priemone, kaip visada,

buvo spauda. Įsteigęs laikraštį *Karmayogin*, Sri Aurobindo jame toliau plėtojo nacionalistines idėjas, tačiau jos įgijo žymiai ryškesnius metafizinius kontūrus ir atspindėjo išgyventas patirtis. Esama britų įstatymų ir jėgos persvara, pasak jo, nesudaro palankių sąlygų Indijos politikai bręsti. Terorizmas taip pat nėra išeitis, nes rusų ir airių teroristų metodai negali būti tiesiogiai perkelti į Indijos dirvą. Akcentuodamas pasenusių kovos priemonių neatitikimą modernios atgimstančios tėvynės atžvilgiu, Sri Aurobindo šiuose tekstuose „parodė, jog jo mąstyme įvyko fundamentalūs pokyčiai“.⁵⁸ *Karmayogin*'e Sri Aurobindo pateikė karčią politinės situacijos kritiką ir gana pesimistinę prognozę, tačiau jis kantriai laukė, kol dieviškoji Motina pasiūlys naujas išeitis.

Tuo metu imperialistų institucijos nesnaudė. Pralaimėjusi bylą britų valdžia nusprendė, jog vienintelis būdas pašalinti Sri Aurobindo yra deportacija, teirėjo preteksto. Šiuo pretekstu, be abejo, turėjo tapti jo straipsniai naujajame leidinyje. 1910 m. buvo išleistas Spaudos Aktas ir įvairūs teisinės apkaltos potvarkiai, kuriuose buvo praplėstas politinių nusikaltimų sąrašas ir tuo būdu palengvintas darbas policijai bei teismams. Žodžio ir viešo minties reiškimo laisvė buvo galutinai suvaržyta. Kad išvengtų arešto, 1910 m. Sri Aurobindo slapta pasitraukė į Čandernagorą, prancūzų anklavą, virtusį antibritiškos veiklos židiniu, o vėliau – į Pudučerį. Laikinas prieglobstis tapo amžinu: Sri Aurobindo, kurį britai dar ilgai mėgino pasiekti prancūzų valdomoje teritorijoje, Pudučeryje įkūrė ašramą ir ten liko gyventi iki mirties (*mahāsamādhi*) 1950 metais.

Antruoju gyvenimo laikotarpiu Sri Aurobindo ne vien pasitraukė iš aktyvios politinės veiklos ir iškilo kaip dvasinis lyderis.⁵⁹ Jis iki galo įdėmiai sekė politinius įvykius Indijoje ir pasaulyje bei mėgino kritiniais momentais juos koreguoti. Tačiau tariamą nusisukimą nuo Indijos išsilaisvinimo kovų bei pasaulietinių rūpesčių lėmė ne, sakytume, suinteresuotas oportunizmas ar nusivylimas pralaimėjusia revoliucija: dar gerokai iki 1947-ųjų Sri Aurobindo gavo *ādeśā*⁶⁰, jog Indija tikrai bus laisva, todėl galėjo ramiai atsidėti svarbesniam tikslui – integralinei jogai bei dvasinio projekto įgyvendinimui, kurio varomoji jėga taip pat buvo *śakti*, dieviškoji Motina. Todėl Vacio Bagdonavičiaus etiudų knygoje apie Vydūną *Spindulys esmi begalinės šviesos* (2008) pakartotas populiarus teiginys „jogų idealai, būdami pernelyg atitolę nuo realaus gyvenimo ir reikalaudami žmogų iš to gyvenimo pasitraukti (taip, pavyzdžiui, paklusdamas šiems reikalavimams, pasielgė vienas iš Indijos nacionalinio judėjimo aktyviausių veikėjų ir ideologų Sri Aurobindo), nesukels tautoje didelio entuziazmo“⁶¹ nėra visiškai teisingas. Pirma, Sri Aurobindo Pudučeryje įkūrė ašramą, kuriame jis nuo pat pradžių gyveno savo mokinių apsuptyje (pirmieji jų buvo politiniai kaliniai ir bendražygiai), o per Antrąjį pasaulinį karą Mirros Alfassos Richard (Motinos) tiesiogiai vadovaujamas ašramas priėmė plūstančius pabėgėlius: mokinių giminės, taip pat – vaikus ir jaunimą. Dar jam gyvam esant ašramas išsiplėtė iki įspūdingos institucijos su mokyklomis ir sporto aikštėmis. Su mokiniais Sri Aurobindo iki mirties palaikė artimus ryšius,

o svarbiausia, jis niekada nebuvo asketas atsiskyrelis ir negyveno visiškai vienas dykumoje ar oloje. Antra, Sri Aurobindo akylai sekė pasaulinius įvykius, lemiamais Indijai momentais atskirais pranešimais ir per savo pasiuntinius kreipdavosi tiek į tautą, tiek į Kongresą. Jo žodis iki galo buvo laikomas dideliu autoritetu. Kitaip sakant, jis ir toliau dalyvavo politinėje veikloje, tik per tarpininkus, bet nuo to jo indėlio svarumas nemažėjo. Ir trečia, visa Sri Aurobindo metafizinė *pur-nādvaitos* sistema pagrįsta *Bhagavadgītoje* išdėstytais aktyvaus veikimo pasaulyje principais ir viduramžių scholastinio iliuzionizmo kritika, nes būtent ji ragino išsižadėti pasaulio (žr.: *Esė apie Gītą* ir kitus filosofinius mąstytojo veikalus).

Apibendrinant Sri Aurobindo aktyvaus politinio gyvenimo laikotarpį, svarbu atkreipti dėmesį, jog ne tik britų policija ir saugumo institucijos manė, jog Sri Aurobindo tėra oportunistas, religiją norintis panaudoti politiniams tikslams. Nemažai kairuolių, marksistų ir sekuliaristų tiek bendražygių, tiek bengalų autorių, o vėliau ir mokslininkų laikėsi nuomonės, jog religija ir politika negali turėti nieko bendra, jog tokia „nacionalizmo religija“ padarė daugiau žalos nei naudos, nes supriešino hindus ir musul-

monus (pagimdė komunalizmą), aukštesniąsias klases su paprasta liaudimi, nors egzistuoja ir priešinga nuomonė, kuria remiasi mokslininkai Louisas Dumont'as, T. N. Madanas, Ashisas Nandy, Richardas Falkas, Rustomas Bharucha, Markas Juergenmeyeris ir kiti. Jie skirtinguose kontekstuose nurodo į europietiškojo sekuliarizmo bejėgystę sprendžiant gyvybiškai svarbius visuomenės klausimus, taip pat pažymi kiekvienos religijos teisę būti gerbiamai. Kita vertus, universaliojo hinduizmo kritiką galima aiškinti dviem priežastimis: pirma, kaip mėginimą rasti pasiteisinimą dėl nesėkmingai pasibaigusio revoliucinio teroristinio perversmo ir, antra, kaip negebėjimą aprėpti ir teisingai įvertinti tokių mąstytojų, kaip Bankimas, Vivekānanda, B. Chandra Palas ar Sri Aurobindo, idėjų integralumą bei metafizinę lygmenį.

XX a. pradžios nacionalistinių bengalų diskursą turėtume laikyti esencialistiniu, tačiau istoriškai pavergtų tautų atžvilgiu daryti išlygą, sutikdami su Peteriu Heehsu bei Charlesu Tayloru, kurie tatai įvardija kaip „pripažinimo politiką“, būtiną norint atsikratyti kolonizuotojų primesto destruktivaus identiteto.⁶²

Literatūra ir nuorodos

- ³⁸ Sri Aurobindo. *Bande Mataram*. – Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram Trust, 1997, p. 658. *Ānandamath, or The Sacred Brotherhood* buvo romanas, parašytas Bankimchandroso Chatterji. Jis padarė didžiulę įtaką ne tik Sri Aurobindo, bet ir visam bengalų nacionaliniam išsivadavimo judėjimui.
- ³⁹ Ten pat, p. 76–77.
- ⁴⁰ T. W. Clark. The Role of Bankimchandra in the Development of Nationalism. // *Historians of*

India, Pakistan and Ceylon, ed. C. H. Philips, OUP, 1961, p. 438.

- ⁴¹ Bankimchandra Chatterji. *Ānandamath, or The Sacred Brotherhood*. Translated with an Introduction and Critical Apparatus by Julius J. Lipner. – New York: Oxford University Press, 2005, p. 66.

⁴² Ten pat, p. 76.

- ⁴³ Tarp jų ypatingą vietą iki šiol užima *Lietuva brangi, mano tėvyne*. Taip pat neabejotinai gim-

- ningą *Vande Mātaram* adoraciją rastume V. Kudirkos himno žodžiuose. Pirmosios himno eilutės *Lietuva, tėvyne mūsų, tu didvyrių žeme* Lietuvą įvardija kaip Tėvynę žemę; *Iš praeities tavo sūnūs...*, bei *Tegu tavo vaikai eina vien takais dorybės* – nustato antropomorfinį Tėvynės statusą, čia lietuviai yra „sūnūs“, „vaikai“; baigiamosios himno eilutės kviečia vienybei *vardan tos Lietuvos*. Deja, lietuviai yra praradę gimtosios žemės įvardijimą moteriška forma, pvz., „Motynė“, kas būtų ne tik teisinga, bet ir ontologiškai pagrįsta. Tačiau archajinė forma Žemė pati savaime rodė moteriškos dievybės statusą, plg. Deivės Žemynos garbinimą.
- ⁴⁴ Dėl to, kad himne buvo išvelgtas musulmonams, kurie yra ikonoklastai, nepriimtinas dievybės garbinimas, Nehru vadovaujama konstitucinė asamblėja 1948 m. priėmė galutinį kompromisinį sprendimą, *Vande Mātaram* apibrėždama kaip akivaizdžią ir neginčytiną svarbiausios reikšmės *nacionalinę giesmę*, kurios niekas negali pakeisti, kuri turi didingą istorinę praeitį ir yra artimai susijusi su kova už laisvę, o *nacionaliniu himnu*, kad būtų prisitaikyta prie esamų aplinkybių, paskelbti nekaltą bei neižeidų Tagorės *Jana Gana Mana*. Žr.: Bankimchandra Chatterji. *Ānandamath, or The Sacred Brotherhood*. Translated with an Introduction and Critical Apparatus by Julius J. Lipner. – New York: Oxford University Press, 2005, p. 81.
- ⁴⁵ Sri Aurobindo. *Bande Mataram*. – Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram Trust, 1997, p. 666.
- ⁴⁶ Rabindranāthas Tagore laiške Subhashui Chandra Bose 1937 m. rašė: „*Vande Mātaram* šerdis yra himnas deivei Durgai, tai yra taip aišku, jog dėl to negali būti jokių ginčų. Be abejo, Bankimchandra pabaigoje parodo, kad Durganu Bengalijos yra neatsiejama, tačiau negalima tikėtis, kad nors vienas musulmonas patriotiškai garbintų dešimtranę dievybę kaip ‘*svadešā*’ [naciją].“ Citata iš *Wikipedia, the free Encyclopedia*.
- ⁴⁷ Bankimchandra Chatterji. *Ānandamath, or The Sacred Brotherhood*. Translated with an Introduction and Critical Apparatus by Julius J. Lipner. – New York: Oxford University Press, 2005, p. 83.
- ⁴⁸ Peter Heehs. *The Bomb in Bengal: the Rise of Revolutionary Terrorism in India 1900-1910*. – New Delhi: Oxford University Press, 2004, p. 26.
- ⁴⁹ Ten pat, p. 50.
- ⁵⁰ Sri Aurobindo. *On Himself*. – Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram Trust, 1995, p. 58.
- ⁵¹ P. Heehs. *The Bomb in Bengal: the Rise of Revolutionary Terrorism in India 1900-1910*. – New Delhi: Oxford University Press, 2004, p. 56.
- ⁵² Ten pat, p. 111–112.
- ⁵³ Pagrindiniai gamintojai buvo Ullaskaras ir Hemchandra Dasas.
- ⁵⁴ Peter Heehs. *The Bomb in Bengal: the Rise of Revolutionary Terrorism in India 1900-1910*. – New Delhi: Oxford University Press, 2004, p. 152.
- ⁵⁵ Ten pat.
- ⁵⁶ Ten pat, p. 216.
- ⁵⁷ A. B. Purani. *Evening Talks*. – Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram Trust, 1982, p. 547.
- ⁵⁸ Peter Heehs. *The Bomb in Bengal: the Rise of Revolutionary Terrorism in India 1900-1910*. – New Delhi: Oxford University Press, 2004, p. 232.
- ⁵⁹ Indijai atgavus Nepriklausomybę, Sri Aurobindo buvo kviečiamas į Nacionalinį kongresą, nominuotas Nobelio taikos premijai. Į jį nuolat buvo kreipiamasi svarbiausiais šaliai klausimais ir rodoma išskirtinė pagarba, nors sykiu jam neretai buvo priekaištaujama, jog per anksti apleido nacionalinius Indijos interesus.
- ⁶⁰ Hindų mistiцизме sąvoka *ādeśa* žymi Dievo balsą arba įsakymą.
- ⁶¹ Vacys Bagdonavičius. *Spindulys esmi begalinės šviesos*. – Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 44.
- ⁶² Peter Heehs. *Nationalism, Terrorism, Communism*. – New Delhi: Oxford University Press, 2006, p. 108.